

HAGYOMÁNY ÉS FELELŐSSÉG. HAGYOMÁNYOS FORMA ÉS MINTAKINCS NAPJAINK TÁRGYKULTÚRÁJÁBAN II.

A hagyományápolás alapvető feltétele a hagyományos tárgyalakotás tökéletes ismerete, valamint a felelősség felvállalása, mely a hagyományőrzéssel jár.

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

Hagyományőrző népi kézművesként azt a feladatot kapja, hogy a magyar népművészet ismeretében rendezze be egy tájház konyháját olyan edényekkel, melyeket a modern konyhában is tudná használni. Meg kell ismernie a hagyományt, a hagyományos forma és díszítésvilágot, valamint azt, hogy milyen igényeknek kell megfelelniük a modern lakáskultúrában az edényeknek.

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

A népi kézműves, mindegy milyen mesterséget képvisel hagyományt őriz, magyar néphagyományt. Ahhoz, hogy valóban népi kézműves legyen ismernie kell az elődei munkáját, és abból kell élnie, építkeznie. Valójában az egész munkásságát arra kell felépítenie. Újat alkotnia is csak úgy szabad, ha a hagyományt ismeri, tudja a szabályokat, ami alapján a mester régen dolgozott, és biztonsággal használja a forma, a motívum és a funkció egységét. Ezek után tervezhet, alkothat újat. Ámde, ennek az újnak tökéletesen magán kell hordoznia a régi, a hagyományos tárgyalakotás minden jelét, jegyét, természetesen az új mester kézjegyével, csak ebben az esetben lesz (hagyományőrző) hiteles az új. Márpedig a népi kézműves feladata, hogy olyan mai darabokat álmodjon meg és készítsen el, amely a mai kornak megfelel, és ugyanakkor hűen tükrözi eleink gondolatait is. Ezek ismeretében a hagyományőrző tevékenység nagyon nagy feladat és nagy felelősség, hiszen a ma élő érdeklődő emberek elé olyan tárgyakat kell letenni, amelyek a kor ízlésvilágát tükrözik, ugyanakkor az évszázadokon átívelő paraszti tudományt is magukon hordozzák.

1. Hagyomány:

- Hagyomány alatt általában az elődök örökségéből azokat a cselekvéseket, dolgokat értjük, amelyeket nemzedékről nemzedékre változatlan formában tesznek és készítenek az adott társadalom tagjai öröklés alapján.
- "A nép, vagy helyesebben egy közösség egésze életrendjére kiterjedő és általa önként elfogadott normák összességének generációról generációra való örökítése, illetőleg átvétele."¹
- A hagyományok az adott társadalom értékrendjét, világszemléletét tükrözik.

A hagyomány nagyszüleink, dédszüleink és a korábbi évszázadok magyar-nyelvtérület magyar és nemzetiségi tárgykészítő kultúráját jellemzi. Ide tartozik a tárgyak formavilága, színük, díszítettségük, melyet mindig befolyásolt azok funkciója.

1. ábra. Székelyudvarhelyi hagyományőrző műhely (saját fotó)

---

¹ Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete

2. ábra. Csiki hagyományőrző fiatalok (saját fotó)

- A hagyomány követése az egyik legfontosabb feladata a népi kézműveseknek. Ahhoz, hogy ezt a feladatot megfelelően tudjuk teljesíteni, első lépésként választott mesterségünk forma és díszítmény világát meg kell ismernünk.
- Az ismeretek birtokában tudjuk csak mai életünk elvárásainak megfelelő módon alkalmazni, új tárgyakon modern formában alkalmazni. (mind a tárgyak formájában, mind a díszítettség vonatkozásában).

3. ábra. Hagományőrző közösség (saját fotó)

2. Hagományos forma:

- Minden népi kézműves mesterségnek megvannak azok a sajátos, tájegységek és korok szerint megkülönböztethető hagyományos formakincse, melyek az idők során alakultak ki és váltak az adott mesterség alapvető formavilágává.
- A formákat természetesen mindig a funkció (formálta,) alakította ki. A formák változtak tájegységek szerint, változhattak, ha változott a háztartásban betöltött szerepük is. Sőt egy-egy kézműves mester keze nyomán is hatalmas változás állhatott be a hagyományos formák életében. Változást hozhatott az is, ha egy bizonyos alapanyag megváltozott – már a korábban bányászott agyagbánya kimerült –, kicserélődött.
- A hagyományos formák használata mindig egyfajta stílusú díszítményt is vontak maguk után. Hasonló jellegűek voltak ezek a díszítmények, hasonló módon helyezték el őket a formákon.

4. ábra. Hagyományos forma mai használatban (saját fotó)

3. A népi kézműves felelőssége:

- A népi kézműves felelőssége óriási, feladata többrétű, összetett. A népi kézműves alapvető feladata közé tartozik, hogy a magyar nép hagyományát megőrizze, ezért igen sok előképzettségre van szüksége. Sajnos nem található ma Magyarországon felsőfokú főiskolai vagy egyetemi képzés a népművészetben, de lehetőség a tanulásra nagyon sok van. Ismernie kell legalább a munkásságához kapcsolódó helyi múzeumi, tájházi, gyűjteményi anyagot, a ma is helybéli működő műhelyek munkásságát.
- Felelősséggel tartozik a kezéből kikerülő hagyományörző darabok minőségért, hiszen ezzel tudja a feladatát véghezvinni, továbbörökíteni elődeink munkáját. Műhelyének a polcára, a vásárba, melyet felkeres, a kiállításaira csak és kizárólag minőségi magyar, vagy a magyar nyelvterületen élő nemzetiségek hagyományain alapuló munkákat szabad bemutatnia, hiszen ezzel adózik a hagyományörző tevékenységnek.
- Feladata, hogy az érdeklődők, megrendelők ízlését egészségesen befolyásolja, terelje a hagyományos felé, "csempéssze" a több évszázados értéket a munkájába, anélkül, hogy erőszakossá válna. Hiszen ezzel valahol ízlésformáló feladatát is teljesíti.
- A népi kézműves szakember/alkotó küldetése a hagyományos (paraszti, népi) kultúra közvetítése, célja (kell, hogy legyen) a néphagyomány beépítése a mai modern kultúrába, élhető környezet teremtése és az, hogy a mai ember általános kultúrájaként tisztelje és szeresse a népművészetet.

4. Mi a mintakincs, honnan és hogyan gyűjthető?

- A magyar díszítőművészetben minden motívum, minden minta jelentéstartalommal bír, de előfordul olyan motívum is, amely többféle jelentést is hordoz magában. Talán a legkiemelkedőbb díszítmény a magyar népi fazekasságban például a tulipán motívum, mely önmagában is egy kompozíció – jelentése többnyire a nő. Nagyon sok formája megjelenik a magyar népi ornamentikák között. Kifejezhet állapotot, érzelmet, társadalmi helyzetet, életkort, élethelyzetet.

- A mintakincs valójában a hagyományos népművészeti motívumok összességét jelentik. Természetesen ennek senki nem lehet birtokában, hiszen nem ismerhetjük az összes hagyományos motívumot. Azonban, amelyet az adott mesterségben használhattak és használnak a mesteremberek, azokat megismerhetik, összegyűjthetik a hagyományőrző népi kézműves tárgyalkotó mesterek. A mintakincs minél teljesebb ismerete érdekében kutató, gyűjtőmunkára van szüksége a hagyományőrző népi kézműves mesternek. A megismert díszítési módokat formálhatják is a maguk ízlésére a népművészet kereteit ismerve és nem átlépve.
- Napjainkban, sajnos ritkán találunk olyan családot, ahol még a klasszikus értelemben apáról fiúra (vagy anyáról leányára) hagyományozódik a mesterség, annak minden részletével, szerszámaival, mintagyűjteményével, fortélyaival, szellemiségével. Éppen ezért amikor megszűnt a hagyományok átadásának ez a módja, a népi kézművesnek magának kell összegyűjtenie a fortélyokon kívül a motívumokat is, melyeket használhat egyes általa újonnan elkészített tárgyon.
- Ma, ha a kézműves nem olyan szerencsés, hogy hagyományőrző családban nőtt fel, akkor bizony neki magának kell a motívumgyűjteményét kialakítani. Ez a legjobb esetben is hosszú éveket vesz igénybe, de a kitartó munkának meglesz az eredménye, hiszen a munkája során bármikor tud egy összerendezett gyűjteményhez nyúlni. Ma a motívumok a legegyszerűbben talán az internetről gyűjthetőek, de nem szabad abba a hibába esni, hogy a valódi tárgyakat nem keresi fel a kutató. Ezt leginkább a múzeumokban, gyűjteményekben, tájházakban lehet megtenni. Szerencsére ma már a múzeumokat sem őrzik hét lakat alatt, és nagyon készségesen segítenek egy-egy gyűjtőnek. Arra azonban figyelni kell, hogy a fotózás sok esetben tilos a múzeumokban, tehát a rajzfelszerelést, mércét, vonalzót feltétlenül vinni kell, ha gyűjteni akar a kézműves.
- Gyűjthetünk még motívumokat ma is működő műhelyekből, a mesterek segítségével. Szerencsés esetben még a motívum elkészültét is végigkísérheti a gyűjtő. Lehetőség van még vásárokon, kiállításokon is ötletet meríteni, kutatni.
- A gyűjtés módja sokféle lehet. Ma már a legegyszerűbb, ha digitális fényképező géppel történik a gyűjtés. Nem lehet mindenkinek ilyen eszköze, ebben az esetben a hagyományos fényképezőgéppel is jól jár a kézműves. Begyűjthetőek a múzeumok kiállítási anyaga papír alapon, pl.: katalógusok formájában. Vannak múzeumok, ahol egyáltalán nem lehet fotózni, ott érdemes rajzokat, vázlatokat készíteni, amik otthon használhatóak lesznek, ilyenkor fontos, hogy a formákat rajzoljuk is a motívumok mellett.

5. Forma és mintakincs

- A népművészetben mindig fontos szerepet játszott, hogy egy adott forma milyen funkciót tölt be. A népi kézműves feladta, hogy ezt a kettősséget áthidalja és betartson bizonyos szabályokat. Viszont az esztétikai igényeknek is meg kell felelnie, tehát máris hármassal a kézműves munkája, feladata. A forma létrehozása a funkciónak megfelelően és a díszítmény ennek megfelelő kialakítása.

- A népművészetben, a paraszti kultúrában mindenekelőtt a használati funkciók voltak az elsődlegesek, hiszen gyakorlati feladatuk volt a tárgyakra. Persze ez nem azt jelentette, hogy egy feladatnak csak egyfajta forma felelt meg, hiszen megfigyelhetünk a Kárpát-medencében sokféle formaváltozatot, mely azonban ugyanolyan minőségben kiszolgálta a funkciót.
- Ha megnézzük a hagyományos tárgyainkat meg kell állapítanunk, hogy népünk használati tárgyainak kialakításánál az elsődleges szempont mindig a gazdaságosság, a használhatóság volt. Ám a használhatóság nem feltétlenül azt jelentette, hogy ezek a művészi igényű tárgyak a lehető legegyszerűbb alakban készültek, hiszen az elődeinkben is élt az igény, hogy szépen díszített, változatos formájú ünnepi darabokat készítsenek.
- Voltak a népművészetben olyan területek is, ahol a formaalakítás a közösség igényéhez alkalmazkodott, ebben az esetben az egyéni ízlés, a mester ízlése nem került feltétlenül előtérbe. Ilyen terület volt például a viselet. Különösen a női viselet mindenkor a legjobb kifejezője az illető közösség formaideáljának, de ez nem vetíthető ki a népművészet többi ágára.
- Lehet a forma szerepe másodlagos is, ilyenkor a díszítmény egyedisége kerülhet előtérbe. Ilyenek például a szabás nélküli textilek, a terítők, függönyök, párnavégek, stb.
- A kézműves feladata minden esetben a hasznosság és az esztétikumra való törekvés összehangolása – mely sok esetben nem könnyű feladat. Ésszerű megoldásokat kell találnia minden esetben, és mindig a forma kialakítása az elsődleges kérdés, utána az azon való motívum-elhelyezés.
- A magyar népművészetben található motívumok előképei többnyire a természet adta forma és színvilágot idézik. Ezek ornamentális átírásai alkotják a motívumokat nagy részét. A XIX. századi népművészet motívumkincse jórészt növényi elemekből, virágokból, levekből áll, ezek változata található meg a népművészet legtöbb ágában. Természetesen található olyan ág is, ahol az ember és az állat ábrázolás került előtérbe, ilyen például a pásztorfaragás. Ilyen formában ez a fajta ábrázolás más műfajban nem számottevő, de talán említésre méltó a fazekasok állatábrázolása, ahol az edényeken leginkább madarat, ritkán szarvast találunk, még ritkábban az emberábrázolás is felfedezhető. Az ornamentális és a figurális ábrázolások mellett a geometrikus motívumokat is meg kell említenünk, melyek valószínűleg egykori komoly jelentéssel bíró szimbólumok késői, már nem tudatos, de hagyományos felhasználású utódai. Található azonban a népművészet egyes ágában – a tojásdíszítésben – olyan motívum, melyre egyértelműen azt mondhatjuk, hogy absztrakt, amikor a tojás felületét amorf foltokkal díszítik.

6. A hagyomány a mai tárgykultúrában

- Hagyománynak csak azokat a szokásokat; hagyományosnak csak azokat a tárgyakat nevezhetjük, melyeket egy adott közösség elfogad, elismer. A népi kézművességben így a közösség olyan szerepet töltött be, mint a zsűri, aki kiválogatja, megkritizálja az elkészült tárgyakat. Persze ez folyamat volt, nem egyszeri állásfoglalás. Ez természetesen a régi időkben egyszerűbb volt, hiszen a közösségek igazi közösségként működtek, ez a fajta szelekció ma már nem figyelhető meg ilyen szorosán.
- Ma is figyelemmel kísérhetjük azonban a közízlést, hiszen egy-egy vásárban lehet látni, hogy mik azok a tárgyak, melyekre inkább igényt tart a közönség. Ez persze nehéz folyamat, mert egy-egy tájegység vására nagyon különféle lehet. A helyi ízlés és hagyomány egy vásáron belül is meghatározó lehet, és ha ezt a kézműves figyelmen kívül hagyja, könnyen lehet, hogy nem jár sikerrel.
- A mai modern társadalomban fontos az, hogy a népi hagyományokat magukon őrző tárgyak tökéletesen alkalmazkodjanak a mai divathoz, illeszkedjenek a mai lakáskultúrába, és megfeleljenek a modern háztartási szokásoknak. Ha egy fazekas edényt nem lehet a mikró sütőbe, vagy a mosogatógépbe betenni, akkor az nem biztos, hogy kelendő tárgy lesz a vásárban. Fontos, hogy a régi, hagyományos tárgyakat – ha kell átalakítva, újra tervezve, de a mai ízlésnek megfelelően kell elkészíteni.

5. ábra. Mai lakásba illeszthető hagyományőrző berendezés (saját fotó)

6. ábra. Mai stílusú hagyományőrző tárgyak (saját fotó)

- Az újjáformázás ma nagy vihart kavart a népi kézműves szakmában, tehát mindig nagyon óvatosan és nagyon átgondolva szabad csak egy-egy hagyományos tárgyat újratervezni. Mindig a hagyomány megőrzését kell szem előtt tartani, ez elengedhetetlen a hagyományőrző tevékenységben.

7. ábra. Hagyományőrző tárgyak mai használatban (saját fotó)

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

1. Hagyományos népi kézművesként látogassa meg a környezetében található múzeumokat, tájházakat, magángyűjteményeket. Gyűjtsön olyan motívumokat, formákat, melyeket a mai használati tárgyakon is felhasználhat!

2. Készítsen motívumgyűjteményt saját szakmájában, rajzokkal, fotókkal. Csoportosítsa azokat tájegységek szerint.

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Mi a hagyomány?

---

2. feladat

Írja le mi a jellemzője a hagyományos formakincsnek? Válaszát írja a kijelölt helyre!

---

3. feladat

Írja le miért nagy a mai népi kézműves felelőssége?

---

4. feladat

Mit nevezünk mintakincsnek?

---

5. feladat

Honnan gyűjtene motívumokat?

---

6. feladat

Hogyan gyűjtene motívumokat?

---

7. feladat

Hogyan hat egymásra a forma és a minta?

---

8. feladat

Mire kell vigyázni, ha a hagyományos tárgyakat kell a mai lakásokba illeszteni?

MEGOLDÁSOK

1. feladat

Hagyomány alatt általában az elődök örökségéből azokat a cselekvéseket, dolgokat értjük, amelyeket nemzedékről nemzedékre változatlan formában tesznek és készítenek az adott társadalom tagjai öröklés alapján.

"A nép, vagy helyesebben egy közösség egésze életrendjére kiterjedő és általa önként elfogadott normák összességének generációról generációra való örökítése, illetőleg átvétele."

2. feladat

A formákat mindig a funkció formálta, alakította ki. A formák változtak tájegységek szerint, változhattak, ha változott a háztartásban betöltött szerepük is. Sőt egy-egy kézműves mester keze nyomán is hatalmas változás állhatott be a hagyományos formák életében. Változást hozhatott az is, ha egy bizonyos alapanyag megváltozott – már a korábban bányászott agyagbánya kimerült –, kicserélődött.

3. feladat

A népi kézműves alapvető feladata közé tartozik, hogy a magyar nép hagyományát megőrizze. Felelősséggel tartozik a kezéből kikerülő hagyományőrző darabok minőségért, hiszen ezzel tudja a feladatát véghezvinni, továbbörökíteni elődeink munkáját. A műhelyének a polcára, a vásárba, melyet felkeres, a kiállításaira csak és kizárólag minőségi magyar, vagy a magyar nyelvterületen élő nemzetiségek hagyományain alapuló munkákat szabad bemutatnia, hiszen ezzel adózik a hagyományőrző tevékenységnek.

A népi kézműves szakember/alkotó küldetése a hagyományos (paraszti, népi) kultúra közvetítése, célja a néphagyomány beépítése a mai modern kultúrába, élhető környezet teremtése és az, hogy a mai ember általános kultúrájaként tisztelje és szeresse a népművészetet.

4. feladat

A mintakincs valójában a hagyományos népművészeti motívumok összességét jelenti. Természetesen az összes előforduló mintavariánsnak senki nem lehet teljesen birtokában, hiszen az összes hagyományos motívum végtelen variánssal rendelkezik. Azonban, amelyet az adott mesterségben legjellemzőbben használhattak és használnak a mesteremberek, azokat megismerhetik, összegyűjthetik a hagyományőrző népi kézműves tárgykötő mesterek. Ezeket formálhatják is a maguk ízlésére a népművészet kereteit ismerve és nem átlépve.

5. feladat

Ma, ha a kézműves nem olyan szerencsés, hogy hagyományörző családban nőtt fel, akkor bizony neki magának kell a motívumgyűjteményét kialakítani. Ez a legjobb esetben is hosszú éveket vesz igénybe, de a kitartó munkának meglesz az eredménye, hiszen a munkája során bármikor tud egy összerendezett gyűjteményhez nyúlni. Ma a motívumok a legegyszerűbben talán az internetről gyűjthetőek, de nem szabad abba a hibába esni, hogy a valódi tárgyakat nem keresi fel a kutató. Ezt leginkább a múzeumokban, gyűjteményekben, tájházakban lehet megtenni. Szerencsére ma már a múzeumokat sem őrzik hét lakat alatt, és nagyon készségesen segítenek egy-egy gyűjtőnek. Arra azonban figyelni kell, hogy a fotózás sok esetben tilos a múzeumokban, tehát a rajzfelszerelést, mércét, vonalzót feltétlenül vinni kell, ha gyűjteni akar a kézműves.

Gyűjthetünk még motívumokat ma is működő műhelyekből, a mesterek segítségével. Szerencsés esetben még a motívum elkészültét is végigkísérhetjük. Lehetőség van még vásárokon, kiállításokon is gyűjteni.

6. feladat

A gyűjtés módja sokféle lehet. Ma már a legegyszerűbb, ha digitális fényképező géppel történik. Nem lehet mindenkinek ilyen eszköze, ebben az esetben a hagyományos fényképezőgéppel is jól jár a kézműves. Begyűjthetőek a múzeumok kiállítási anyaga papír alapon, pl.: katalógusok formájában. Vannak múzeumok, ahol egyáltalán nem lehet fotózni, ott érdemes rajzokat, vázlatokat készíteni, amik otthon használhatóak lesznek, ilyenkor a formákat is szükséges rajzolnunk a motívumok mellett.

7. feladat

Lehet a forma szerepe másodlagos is, ilyenkor a díszítmény egyedisége kerülhet előtérbe. Ilyenek például a szabás nélküli textilek, a terítők, függönyök, párnavégek, stb.

A kézműves feladata minden esetben a hasznosság és az esztétikumra való törekvés összehangolása – mely sok esetben nem könnyű feladat. Ésszerű megoldásokat kell találnia minden esetben, és mindig a forma kialakítása az elsődleges kérdés, utána az azon való motívum-elhelyezés.

8. feladat

A mai modern társadalomban fontos az, hogy a népi hagyományokat magukon őrző tárgyak tökéletesen alkalmazkodjanak a mai divathoz, illeszkedjenek a mai lakáskultúrába, és megfeleljenek a modern háztartási szokásoknak. Ha egy fazekas edényt nem lehet a mikró sütőbe, vagy a mosogatógépbe betenni, akkor az nem biztos, hogy kelendő tárgy lesz a vásárbán. Fontos, hogy a régi, hagyományos tárgyakat – ha kell átalakítva, újra tervezve, de a mai ízlésnek megfelelően kell elkészíteni.

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981

Hofer Tamás – Fél Edit: Magyar népművészet. Corvina Kiadó, 1975

Kósa László – Filep Antal: A magyar néptáji-történeti tagolódása. Bp., 1975

Lengyel Györgyi: Keresztszemes kézimunkák. Kossuth Könyvkiadó, 1981

Magyar Néprajzi Lexikon

Malonyai Dezső: A magyar nép művészete. Bp., 1907–1922. Magyar elektronikus könyvtár

AJÁNLOTT IRODALOM

Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981

Hofer Tamás – Fél Edit: Magyar népművészet. Corvina Kiadó, 1975

Kósa László – Filep Antal: A magyar néptáji-történeti tagolódása. Bp., 1975

Lengyel Györgyi: Keresztszemes kézimunkák. Kossuth Könyvkiadó, 1981

Magyar Néprajzi Lexikon

Malonyai Dezső: A magyar nép művészete. Bp., 1907–1922. Magyar elektronikus könyvtár

A(z) 1004–06 modul 034–es szakmai tankönyvi tartalomeleme felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
31 215 02 0010 31 01	Csipkekészítő
31 215 02 0010 31 02	Fajátékkészítő
31 215 02 0010 31 03	Faműves
31 215 02 0010 31 04	Fazekas
31 215 02 0010 31 05	Gyékény-, szalma- és csuhéjtárgykészítő
31 215 02 0010 31 06	Kézi és gépi hímző
31 215 02 0010 31 07	Kosárfonó és fonottbútor-készítő
31 215 02 0010 31 08	Szőnyegszövő
31 215 02 0010 31 09	Takács
31 215 02 0100 21 01	Kosárfonó

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:

21 óra

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1-2008-0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210-1065, Fax: (1) 210-1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató